



Priloga: Rzd-01-13-00012-01

Datum: 18.7.2013

## opis enote žive kulturne dediščine

### 1. IDENTIFIKACIJA ENOTE

EID: **2-00027**

Ime enote: **Gradnja kranjskih sten**

Sinonimi imena enote:

**Gradnja lesenih kašt**

### 2. OPIS ENOTE DEDIŠČINE

Zvrst dediščine: **znanja o naravi in okolju**

Podzvrsti:

**znanja o prostoru, rokodelska in obrtniška znanja**

Tipološka gesla:

**gradnja kašt, urejanje vodotokov**

Kratek opis:

**Gradnja kranjskih sten ali lesenih kašt je tehnika, ki se uporablja pri urejanju vodotokov in sanaciji erozijskih žarišč ter pogojno stabilnih pobočij. Za gradnjo kranjske stene se uporabljajo rešetkasto sestavljena debela in kamen.**

Opis:

Človek je skozi čas nadzoroval nekatere naravne procese in izkoriščal vodno energijo vodotokov z različnimi tehnikami in napravami. Kot tradicionalna tehnika urejanja vodotokov je znana gradnja lesenih kašt ali kranjskih sten, ki se je intenzivneje izvajala do druge svetovne vojne. Obstoječi tovrstni objekti so se vzdrževali vse do 70-ih let preteklega stoletja, ko je mogoče zaznati velik porast gradnje betonskih objektov. Kljub temu se je gradnja kranjskih sten kontinuirano izvajala na vodotokih, kjer dostop s strojno mehanizacijo ni bil možen – predvsem na hudournikih. V zadnjem obdobju ponovno zaznavamo rast gradnje lesenih kašt ali kranjskih sten, saj so tovrstne ureditve do okolja prijazne in sovpadajo z načeli trajnostnega razvoja.

Lesene kašte so bile sprva grajene kot "lesene kletke", napolnjene s kamenjem. Sestavljene so bile podobno kot brunarice. Za enostavnejše konstrukcije so se uporabljala drevesa, ki so bila v bližini vodotoka. Za zahtevnejše konstrukcije se je uporabljal hrastov les. Les se je povezoval z dolgimi, ročno izdelanimi štirioglatimi kovaškimi žebli, pa tudi z dolgimi tesarskimi sponami. Pozneje je povezovanje potekalo v ogliščih "lesene kletke" z okroglo jekleno palico. Prostor med debli se je zapolnil s kamnom, odpornim proti zmrzali – najpogosteje z lomljencem ali debelimi prodniki. Gradnja lesenih kašt je do danes v posameznih segmentih nadgrajena, predvsem so drugačni posamezni elementi. Manjše razlike so pri izvedbi samega objekta, sicer pa je glavna razlika ta, da so se pred desetletji dela opravljala ročno, danes so številne faze gradnje izvedene strojno. Večji poudarek je na okoljevarstvenih zahtevah, saj je pomembno, da se objekt zgradi na način, ki je za okolje najbolj sprejemljiv, oziroma tako, da se kar najbolj omilijo negativni vplivi objekta.

Gradnja lesenih kašt je prepoznana kot dobra praksa urejanja vodotokov. Zanj je značilno, da je precejna in podajna, da se lahko dobro prilagaja značilnostim terena,

prav tako je cenovno sprejemljiva in povzročča majhne negativne vplive na okolje ter se zaradi uporabe lokalno značilnih materialov dobro vklaplja v krajino. Tehnika gradnje lesenih kašt je uporabna tudi v povezavi z drugimi rabami vode (turizem, rekreacija), ugodno vpliva na kakovost bivalnega okolja in ima velik kulturno-izobraževalni pomen, saj je to tradicionalna tehnika urejanja vodotokov, pri kateri se znanje prenaša prek številnih generacij.

Gradnja lesenih kašt je značilna predvsem za Alpsko in Predalpsko Slovenijo: za hudournike, gorske in hribovite vodotoke, ki jih zaznamujejo velik padec dna vodotoka, velika premostitvena zmogljivost in intenzivni erozijski procesi. Na teh vodotokih je zaradi velikega padca dna značilen velik potencial za izkoriščanje vodne energije. Tovrstni objekti so bili v preteklosti na Belci, Radovni, Tržiški Bistrici, Kokri, Sori, pritokih Gradaščice, Kamniški Bistrici, Savi idr. Lesene kašte se gradijo tudi danes in so značilna tehnika urejanja vodotokov, prisotna na številnih vodotokih – med njimi na Savi Dolinki, Savi Bohinjki, Ribnici, Kokri, Savinji, Čerinščici, številnih hudournikih (Smrečji graben, Srednji graben, Čvelov graben, Lolov graben) idr. Lesene kašte se gradijo tudi v drugih državah Evrope in sveta – predvsem so značilne za Avstrijo, Italijo, Švico in Nemčijo.

V slovenskem prostoru se za poimenovanje tehnike pogosteje uporablja izraz lesena kašta, saj se je izraz kranjska stena opustil oziroma ni zaživel, a ga danes ponovno uporabljamo prav zaradi identifikacije tehnike s prostorom (krajino/pokrajino). Prvi slovenski pisni vir z omembo kranjske stene se navezuje na idrijske klavže v letih 1879 in 1884. V nemški in avstrijski literaturi je zaslediti strokovne razlage poimenovanja tehnike, navedeno je, da se tehnika imenuje po deželi Kranjski, za katero so bile značilne tovrstne ureditve.

Datacija:

**1879 (omemba)**

### 3. LOKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

Naselje: **ZALOG PRI CERKLJAH (CERKLJE NA GORENJSKEM)**

Opis lokacije:

**Alpska Slovenija, Predalpska Slovenija**

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **463210** X: **120800**

### 4. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

**več nosilcev**

### 5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF\_02\_00027.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

**Alen Muminović, 2011**



### 6. VARSTVENE USMERITVE ZA ENOTO

Kategorija usmeritev: **drugi ukrepi ohranjanja žive dediščine**

Opis usmeritev:

**osnovne varstvene usmeritve za živo dediščino**

### 7. PRISTOJNOSTI

Pristojna institucija: **Koordinator varstva žive dediščine**

Strokovna področja:

**tehniška zgodovina, etnologija, gozdarstvo, vodno gospodarstvo**

#### 8. POVEZAVA ENOTE Z DRUGIMI ENOTAMI REGISTRA

Register žive kulturne dediščine:

Register nepremične kulturne dediščine:

Register premične kulturne dediščine:

#### 9. UTEMELJITEV VPISA

**Gradnja kranjske stene ali lesene kašte je edinstven primer dobre prakse urejanja vodotokov. Ne glede na delno spreminjanje in nadgrajevanje tehnike skozi čas ostajajo ključni elementi kranjske stene nespremenjeni in so izjemna tehniška dediščina slovenskih vodarjev in hudourničarjev. Kranjska stena ali lesena kašta ima izjemen kulturni, gospodarski, tehnični in naravovarstveni pomen v okviru upravljanja voda in širše. Kulturni pomen gradnje kranjskih sten ali lesenih kašt je predvsem izobraževalni, ključna sta prenos tradicionalnih znanj in tehnik ter uporaba lokalnih gradiv. Prav tako je pomemben etnološki vidik, ki vključuje življenje določenih skupin ljudi, med njimi vodarjev, gozdarjev, tesarjev in kamnosekov. Ohranjanje in spodbujanje gradnje kranjskih sten imata velik pomen na področju sonaravnega urejanja voda in posledično udejanjenja številnih sodobnih načel trajnostnega razvoja.**

#### 10. OMEJITVE GLEDE JAVNOSTI PODATKOV

Omejitve: **ni omejitev glede javnosti podatkov**

#### 11. OPOMBE

#### 12. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **> 30 m**

Natančnost območja: **območje ni določeno**

#### 13. VPIS V REGISTER

Vpis dne: **18.7.2013**

Št.: **Rzd-01-13-00012-03**

Razlog: **pobuda**

#### 14. SPREMEMBA REGISTRA

Sprememba dne:

Št.:

Razlog:

#### 15. IZBRIS IZ REGISTRA

Izbris dne:

Št.:

Razlog:

#### 16. ZAZNAMKI



Številka: Rzd-01-13-00012-11-01

Datum: 18.7.2013

## opis nosilca enote žive dediščine

### 1. IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

EID: **02-00027**

Ime enote: **Gradnja kranjskih sten**

### 2. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

Nosilec:

Identifikacija nosilca: **52**

**Inštitut za vode Republike Slovenije**

**Hajdrihova 28 c, 1000 Ljubljana**

<http://www.izvrs.si>

### 3. OPIS DEJAVNOSTI NOSILCA

Opis (posebnosti glede na opis enote dediščine):

**Inštitut za vode Republike Slovenije (IzVRS) spodbuja razvoj inovativne vodne politike in s tem prispeva k razvoju družbe in kakovosti življenja posameznika. V prakso uvaja novo znanje o sodobnem upravljanju voda, prenaša znanje in ustvarja priložnosti za dialog med strokovnjaki in odločevalci na področju voda. Kot pobudnik komunikacije in dialoga med znanstveno, poslovno, upravno in civilno družbo povečuje razumevanje odnosa voda – okolje – družba – ekonomija, s čimer krepi širše družbeno spoznanje o pomenu trajnostnih vidikov upravljanja voda. Ena izmed aktivnosti inštituta je priprava Kataloga dobrih praks urejanja voda in smernic za sonaravno urejanje voda. Glede na to, da je kranjska stena ali lesena kašta primer dobre prakse, inštitut skrbi za prenos znanja o tej tehniki, promocijo in izvajanje tehnike v okviru nalog, vezanih na varstvo in urejanje voda. IzVRS je tudi pristojna inštitucija za dejavnosti v zvezi z vpisom lesene kašte ali kranjske stene v register žive kulturne dediščine.**

### 4. LOKACIJA NOSILCA

Naselje: **LJUBLJANA (LJUBLJANA)**

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **461037** X: **99886**

### 5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF\_02N\_00052.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

**Klemen Šavli, 2013**



### 6. OPOMBE

### 7. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **1 m - 3 m**

### 8. VPIS NOSILCA

Vpis dne: **18.7.2013**

Razlog: **pobuda**

Številka: **Rzd-01-13-00012-03**

### 9. SPREMEMBA NOSILCA

Sprememba dne:

Razlog:

Številka:

10. IZBRIS NOSILCA

Izbris dne:

Razlog:

Številka:

11. ZAZNAMKI



Številka: Rzd-01-13-00012-11-02

Datum: 18.7.2013

## opis nosilca enote žive dediščine

### 1. IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

EID: **02-00027**

Ime enote: **Gradnja kranjskih sten**

### 2. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

Nosilec:

Identifikacija nosilca: **53**

**Hidrotehnik Vodnogospodarsko podjetje d. d.**

**Slovenčeva ulica 97, 1000 Ljubljana**

<http://www.hidrotehnik.si>

### 3. OPIS DEJAVNOSTI NOSILCA

Opis (posebnosti glede na opis enote dediščine):

**Družba Hidrotehnik, d. d., z družbeno odgovornim konceptom strankam zagotavlja celovite in kvalitetne storitve s področja varstva in urejanja voda ter nizkih gradenj. Na območju Slovenije je, zlasti v okviru izvajanja koncesijske gospodarske javne službe na povodju srednje Save in Soče, pomemben aktivni dejavnik v sistemu celovitega obvladovanja naravnih nesreč, zlasti na področju razvoja in kvalitetnega izvajanja preventivnih varstvenih ukrepov za zagotavljanje varnosti ljudi in njihovega premoženja pred vodnimi ujami in drugimi naravnimi nevarnostmi. Razvojni dosežki Hidrotehnika se odražajo tudi na uspešnih primerih ohranjanja izročila in znanja ter izboljšav primerov dobrih praks različnih metod biotehničnih protierozijskih zavarovanj, tako na ravni priprave strokovne dokumentacije kot na ravni okolju prilagojene izvedbe na terenu in izvajanja rednih vzdrževalnih del. V ta sklop spada tudi kranjska stena ali lesena kašta, ki jo strokovnjaki Hidrotehnika zadnja desetletja kot eno izmed najprimernejših sonaravnih tehnik urejanja voda uspešno ohranjajo v slovenski praksi.**

### 4. LOKACIJA NOSILCA

Naselje: **LJUBLJANA (LJUBLJANA)**

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **462271** X: **104792**

### 5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF\_02N\_00053.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

**Alen Muminović, 2011**



### 6. OPOMBE

### 7. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **1 m - 3 m**

### 8. VPIS NOSILCA

Vpis dne: **18.7.2013**

Razlog: **pobuda**

Številka: **Rzd-01-13-00012-03**

9. SPREMEMBA NOSILCA

Sprememba dne:

Razlog:

Številka:

10. IZBRIS NOSILCA

Izbris dne:

Razlog:

Številka:

11. ZAZNAMKI